

Однос НЕМАЊИЋА ПРЕМА РИМОКАТОЛИЧКОЈ ЈЕРАРХИЈИ

Никола Илић*
Епархија крушевачка,
Крушевац

Апстракт: У овом раду се бавимо питањем односа српских владара и локалних ујравитеља из династије Немањић према римокатоличкој јерархији у средњовековној Србији, али и ван ње. То обухвата однос Немањића према домаћој римокатоличкој црквеној организацији, пре свега према епископату Барске и Дубровачке архиепископије, као и однос према Курији.

Кључне речи: Србија, Немањићи, Римокатоличка Црква, Бар, Кошор, Дубровник.

Увод

Добро је позната веза српске средњовековне династије Немањић и Православне Цркве. У њихово време и њиховом делатношћу је основана аутокефална православна Српска архиепископија (1219), чији је први архиепископ и био Немањић — Св. Сава I (1219-1233), син оснивача династије, Стефана Немање. Поред Св. Саве I, на челу архиепископије је био и његов братанац Сава II (1263-1271). Захваљујући делатности немањићког владара Стефана Душана, Српска Црква је 1346. године уздигнута у ранг патријаршије. Ова помесна Црква и њен клир су били у тесној вези са Немањићима: Немањићи су бивали крунисани од стране поглавара Српске Цркве, неки су, као што је већ речено, постајали архијереји ове Цркве, велики број немањићких владара се након напуштања престола монашио у манастирима ове Цркве, неки од најзначајнијих манастира Српске Православне Цркве јесу задужбине немањићких владара, шесторица од десеторице владара из династије Немањић је канонизирана, а ка-

* nickilytch@protonmail.com.

да урачунамо и Немањиће који нису били владари, тај број се диже на петнаест светитеља.

Међутим, српска држава династије Немањић је имала веома утицајну римокатоличку популацију, а самим тим и утицајан римокатолички клир. Средњовековна српска држава под династијом Немањић била је у своје време најзападнија православна држава. Као таква, она је била у најближем контакту са западним римокатоличким светом. Однос према Римокатоличкој Цркви био је битан фактор како спољашње, тако и унутрашње политике владара из династије Немањић.

Овај рад се бави управо питањем односа Немањића и јерархије Римокатоличке Цркве. Обратиће се пажња на однос према домаћој јерархији, али и према самој Курији. У циљу пружања одговора на питање односа Немањића и римокатоличке јерархије, послужиће нам пре свега домаћа хагиографска дела из овог периода и *Душанов законик* који доноси одредбе које се односе и на римокатоличко свештенство и на лаике. Поред домаћих извора, користићемо и један западњачки спис са почетка XIV века — *Анонимов Опис источне Европе (Anonymi Descriptio Europae Orientalis)*. Најпре ћемо одредити однос оснивача лозе, великог жупана Немање, његовог брата Мирослава и старије гране Немањића — Вукана Немањића и његових синова — према римокатоличкој јерархији. У другом делу истраживања, обратићемо пажњу на однос римокатоличке јерархије и владајуће гране Немањића од краља Стефана Првовенчаног до његовог унука краља Стефана Драгутина. Трећи део истраживања се фокусира на однос римокатоличке јерархије и владајуће лозе од краља Милутина па до последњег немањићког владара, цара Уроша V. Последњи део овог истраживања јесте један екскурс у коме се износи приложничка улога владара из династије Немањић према римокатоличким светињама.

1. Однос Немање, Мирослава, Вукана Немањића и Вуканових синова према римокатоличкој јерархији

Првим контактом Немањине лозе са Римокатоличком Црквом можемо назвати само Немањино крштење. У *Житију светиој Симеона* Стефан Првовенчани каже да је пре Немањиног рођења у српској земљи био „велики метеж“, те је Немањин отац био лишен земље од своје браће и склонио се у Дукљу. Затим се Немања родио у Дукљи, у Рибници, где је примио крштење — али у оквиру Римокатоличке Цркве: „А како су у земљи тој били и латински јереји, вољом Божијом удостоји

се да прими и латинско крштење у храму.⁴¹ По повратку његовог оца у „престоно место“, Немања „се удостоји да друго крштење прими, од руке епископа и архијереја посред српске земље, у храму светих и свехвалних и врховних апостола Петра и Павла...“⁴² О обреду обављеном у рашком храму Св. Петра и Павла нас са више детаља обавештава Св. Сава: „Када је овај младенац био изнесен овамо, узео га епископ цркве Светих Апостола и помоли се над дететом, и миром га помаза, па је тако и друго крштење примио.“⁴³ Можемо закључити да се иза „другог крштења“ Немањиног заправо крије миропомазање, што је у складу са канонским поретком Православне Цркве.⁴⁴ Друго крштење, тј. миропомазање Немањино свакако показује његово, односно Завидино опредељивање за Исток, како у црквеном тако и у политичком погледу.⁴⁵ Немањина задужбинарска делатност у раном политичком животу, најпре на положају удеоног кнеза,⁴⁶ а затим и у раним годинама владавине над читавом Рашком са титулом великог жупана,⁴⁷ потврђује његову везу са Православном Црквом и окренутост Истоку. Чињеница да се Немањин најмлађи син Растко замонашио, поставши монах Сава, додатно говори о везаности ове куће за Православну Цркву.

¹ Стефан Првовенчани, *Сабрана дела*, прев. Љиљана Јухас Георгиевска (Београд — Краљево: 2017), 19.

² Исто, 19–20.

³ Свети Сава, *Сабрани списи*, Стара српска књижевност у 24 књиге, Књига друга, прев. Лазар Мирковић и Димитрије Богдановић (Београд: Просвета, Српска књижевна задруга, 1986), 118.

⁴ За више информација о начину примања неправославних хришћана у Православну Цркву кроз историју види: David Heith-Stade, „Receiving the non-Orthodox: A historical study of Greek Orthodox canon law“, *Studia canonica* 44 (2010): 399–426.

⁵ Ђоровић Немањино „прекрштавање“ оцењује овако: „Хотећи да његов син у Рашкој могне бити од утицаја и чврста корена, отац [Немањин отац Завида, *џрим. Н. И.*] је учинио ту карактеристичну промену, несумњиво као очигледан уступак схватањима која су владала у тој земљи. Ако је то крштење желео сам Немања, онда би то био јасан знак његове ране политичке увиђавности и гипкости.“ Владимир Ђоровић, *Историја Срба* (Београд: Makibook, 2010), 128.

⁶ Немања је од 1158/9. до 1166. године као удеони кнез управљао областима Топлица, Расина, Ибар и Реке (а од 1163. и Дубочицом) и у то време је у Топлици подигао два православна манастира, један посвећен св. Николи и један посвећен Богородици. За више о овоме види: Ђорђе Бубало, *Српска земља и њоморска у доба владавине Немањића, књ. 1: Од Сабора у Расу до сабора у Дежеву* (Београд: „Филип Вишњић“, 2019), 57–60; Ивана Коматина, *Црква и држава у српским земљама од XI до XIII века* (Београд: Историјски институт, 2016), 161–162.

⁷ После ступања на рашки престо 1166. године, а пре битке код Пантина 1168. године, Немања започиње градњу православног манастира св. Ђорђа у Расу (Ђурђеви Ступови) који је довршен 1171. године. За више о овоме види: Десанка Милошевић, Јован Нешковић, *Ђурђеви Ступови у Старом Расу* (Београд: Републички завод за заштиту споменика културе, 1983), 12.

Освајањем Зете/Дукље осамдесетих година XII века, Немањина држава се шири на територију којом у верском погледу доминира Римокатоличка Црква. Још пре самог припајања Дукље својој држави, Немања је показивао интересовање за унутрашња питања Римокатоличке Цркве у српској средини. Из једног писма сазнајемо да се противио покушајима да се Барска Црква потчини Сплиту.⁸ По припајању Дукље својој држави, Стефан Немања је поштовао затечену римокатоличку црквену јурисдикцију. Додуше, барски епископ Гргур је 1189. године напустио Дукљу, заједно са Десиславом, женом некадашњег кнеза Дукље. Ово се можда може протумачити као резултат Немањиног притиска или мешања у унутрашња питања Римокатоличке Цркве.⁹ Једна од првих одлука которске општине у доба Немање (*tempore domini nostri Nemanne, iurani Rasse*) се тиче повластица цркви Св. Трифуна.¹⁰ Ово нам говори да је црквени живот католика наставио нормалним током. Немања је, свесно или несвесно, допринео јачању дубровачке позиције у барско-дубровачком спору око барске независности. У уговору Немање и Дубровника из 1186. дубровачки архиепископ Трибун заузима истакнуто место међу потписницима, одмах испод сицилијанског краља Виљема II, који је у то време био номинални господар Дубровника, а изнад краљевог представника Тасилгарда и дубровачког кнеза Гервасија (Крваша). Већ 28. марта 1187. папа Урбан III потврђује дубровачком архиепископу јурисдикцију над Захумљем, Србијом, *што је Босна (regnum Seruilie quod est Bosna)*, Травунијом, Котором (тј. Росама), Будвом, Баром, Улцињом, Скадром, Дривастом и Пилотом. Већ у мају 1189. године улцињски епископ фактички признаје дубровачког архиепископа за себи надређеног митрополита.¹¹

Немањин брат Мирослав, удеони кнез Хума, имао је знатно оштрији став према римокатолицима. Из два писма папе Александра III сазнајемо о Мирослављевом сукобу са Римокатоличком Црквом. Прво писмо, од 6. јула 1181. године, упућено је угарском краљу Бели III од кога се тражи да се постара да се новац који је припадао сплитском архиепископу Рајнерију врати Сплитској Цркви. Не знамо како је Мирослав ушао у сукоб са Сплитском архиепископијом — знамо да је Хум био под јурисдикцијом Дубровачке архиепископије — али се

⁸ Сима М. Ђирковић и остали, *Историја Црне Горе: књ. II, том 1*, (Титоград: Редакција за историју Црне Горе, 1970), 15.

⁹ Исто, 15.

¹⁰ Ристо Ковијанић, *Вити Кошоранин, неимар Дечана* (Београд: Нолит, 1962), 85.

¹¹ Коматина, *Црква и држава у српским земљама*, 215–218.

новац бесправно нашао у његовим рукама.¹² Од овог сукоба је знатно битнији проблем изложен у писму од 7. јула 1181. године, које је упућено директно кнезу Мирославу. У њему се Мирослав критикује што није примио папског легата поводом враћања новца Сплитској архиепископији и што — још битније — не дозвољава да се посвете „она места у којима се зна да су некада биле катедралне столице“, због чега га је папски изасланик Теобалд екскомуницирао.¹³ Ово можда указује на прогон римокатоличких епископа од стране Мирослава, пре свега стонског епископа који је био надлежан за Хум. У Дубровнику се у каснијим временима развило предање да је кнез Мирослав протерао стонског епископа Доната и није дао да се посвети други. Такође, писма папе Мартина IV и Хонорија IV из 1284. и 1286. говоре да су Стонска и Требињска епархија дуго упражњене, те именовање нових епископа прелази са Дубровника на сам Рим. Додуше, ова писма су знатно каснијег датума и не може се са сигурношћу тврдити да је такво стање последица само Мирослављеве делатности.¹⁴ Кад је први српски архиепископ Св. Сава 1219. године основао Хумску епархију, изгледа да тамо уопште није било никакве Цркве и да је Сава само обновио запуштену римокатоличку Стонску епархију, али овај пут као епархију Православне Цркве; чак је некадашње седиште Стонске епархије преузето за ново седиште Хумске.¹⁵ Све наведено упућује на затирање римокатоличке црквене организације у Хуму, можда баш у време кнеза Мирослава.

Немањин најстарији син Вукан се, као *краљ Дукље и Далмације*, током своје управе овим крајевима издавао за заштитника Римокатоличке Цркве у својој земљи. Крајем XII века се активно посвећује решавању унутрашњих проблема Барске Цркве. Он шаље писмо папи Иноћентију III (кога из неког разлога сматра за рођака) којим га моли да му упути легате. Папа шаље два легата, Јована и Симеона, који почетком 1199. године крећу у Дукљу, те је у првој половини исте године у њиховом присуству одржан црквени сабор у Бару.¹⁶ Видимо да легати на сабору признају барског архијереја за *архиепископа дукљанског* који има јурисдикцију над епископима Арбана (Кроје), Скадра, Пилота, Дриваста, Свача, Улциња и Сарда. Овим сабором је тако привремено разрешен спор са Дубровником и Бар је потврђен као

¹² Исто, 209–210.

¹³ Исто, 209.

¹⁴ Исто, 209–211.

¹⁵ Исто, 288.

¹⁶ Ђирковић, *Историја Црне Горе: књ. II, шом 1*, 15; Коматина, *Црква и држава у српским земљама*, 222–223.

архиепископија. Из касније преписке барског архиепископа Јована и папе видимо да је и Рим признао Бар као архиепископију.¹⁷ Поред положаја Барске Цркве, овај сабор се бавио проблемом симоније и неким брачним питањима.¹⁸ Битно је нагласити да Вукан у писму којим папу обавештава о одлукама дукљанског црквеног сабора пише и о присуству јеретика у Босни. Вукан оптужује бана Кулина и његову сестру, жену покојног хумског кнеза Мирослава, да су јеретици и да су одвели више од десет хиљада хришћана у јерес. Вукан овим писмом моли папу да подстакне угарског краља да истреби јеретике.¹⁹ Занимљиво је да Вукан не шаље посебно писмо о јеретичима, већ је обавештење о јереси стављено у писмо чија је главна намена да извести папу о недавно одржаном црквеном сабору у Дукљи. Стиче се утисак да Вукан само користи прилику да, као ревносни хришћанин, скрене папи пажњу на проблем.²⁰ Видимо да Вукан о јереси обавештава Римску Цркву. Он очигледно поштује јурисдикцију Римокатоличке Цркве над Босном — територија Босне је била под јурисдикцијом Дубровачке архиепископије²¹ — без обзира на шизму и окренутост његове породице према Источној Цркви.

Вуканово мешање у унутрашње ствари Римокатоличке Цркве у својој управној области видимо и на једном конкретном примеру из овог периода. Наиме, епископ Свача, Доминик је био оптужен за убиство. Он је ту оптужбу негирао и кривицу пребацио на двојицу свештеника. Не видимо да је сабор у Бару ишта озбиљније преузео по овом питању, а нешто касније Доминик одлази у Рим. Он се из Рима враћа са писмом које је говорило да му је папа вратио епископско достојанство, али је у међувремену био изабран нови епископ у Свачу. Пошто нови епископ још није био потврђен, барски архиепископ Јован је вратио Доминика на место епископа. Овде се умешао Вукан, који је наредио Доминику и новом епископу да се јаве папи на суд. Доминик је на то побегао у Угарску, а нови епископ је однео његова писма у Рим, где се показало да су фалсификати.²²

Вуканов син Ђорђе се помиње у два документа склопљена 22. априла 1242. године у Дубровнику. У првом документу се говори о пријатељским односима Улциња и Дубровника. Другим документом се, пак, улцињски епископ Марко потчињава Дубровачкој архиепи-

¹⁷ Коматина, *Црква и држава у српским земљама*, 222–227.

¹⁸ Ђирковић, *Историја Црне Горе: књ. II, том 1*, 15–17.

¹⁹ Коматина, *Црква и држава у српским земљама*, 230–231.

²⁰ Исто, 231.

²¹ Исто, 228.

²² Ђирковић, *Историја Црне Горе: књ. II, том 1*, 17–18.

скопији. Из документа се чини да је ово урађено уз одобрење кнеза Ђорђа.²³ Коматина сматра да је мало вероватно да би Ђорђе свесно ишао против црквене политике свога оца. Можда се његов помен од састављача документа само користи да би улцињском епископу дао легитимитет у очима Дубровчана. Из истог разлога имамо помен српског краља у првом документу.²⁴ Још један документ је склопљен 10. августа 1242. у Дубровнику. Овим документом се поново Улцињ подводи под јурисдикцију Дубровника, што значи да је први покушај био неуспешан.²⁵ Све ово се дешава непосредно после татарских пуштошења приморја, а пре уклањања Стефана Владислава са престола, тако да се може претпоставити да је Ђорђе имао прилику да наступа самосталније него иначе, коју је искористио да се умеша у барско-дубровачки црквени спор. Ова епизода са Улцињом није пореметила српско-дубровачке односе: нови краљ Урош I је већ средином 1243. године склопио уговор са Дубровником.²⁶

Када узмемо у обзир све досад речено, битно је питање деноминацијске припадности Вукана и његових синова. Да ли су они били верници Римокатоличке Цркве? Одговор је по свему судећи негативан.

Што се тиче самог Вукана, имамо сведочанства која говоре у прилог његовом православљу и то из периода његове власти над читавом државом са титулом великог жупана (1202–1204/5). Два папска писма од 22. марта 1203. године сведоче о томе да је папа покушао да искористи политичку ситуацију у Србији како би проширио Римску Цркву на рашке крајеве. Једним писмом се налаже калочком архиепископу да оде у Србију и Римокатоличкој Цркви приведе *великој жуџана Вукана, ирелаше и ѿлемиће ѿе земље*. Другим писмом се Вукан обавештава о посланству калочког архиепископа. Поред тога, имамо преписку папе и угарског краља Емерика у којој се јасно види да је папа, уз слагање угарског краља, планирао да, по привођењу Римској Цркви, великом жупану Вукану да краљевску круну, уз очување угарске врховне власти.²⁷ Да све није ишло по папском плану

²³ Коматина, *Црква и држава у српским земљама*, 308–309.

²⁴ Исто, 309.

²⁵ Исто, 310.

²⁶ Бирковић, *Историја Црне Горе: књ. II, шом 1, 12*.

²⁷ Након што је Вукан, уз помоћ Угарске, преузео власт у Расу 1202. године за себе је узео титулу великог жупана, а угарски краљ Емерик је својој титули додао наслов *краља Србије*. Овим је, из угарске перспективе, Србија постала територија под угарском круном; њом су могли да управљају владари са нижим титулама, попут великог жупана, али је једини легитимни краљ у Србији био краљ Угарске. Зато је папа морао прво направити договор са угарским краљем како би се у Србији крунисао неки други краљ. Касније је и Стефан имао овај проблем. Крунисао се у јесен 1217. године, у тренутку

говори то да Вукан није добио краљевску круну, а Србија није постала римокатоличка држава.²⁸ Друго битно сведочанство јесте тзв. *Вуканово јеванђеље*. Ово дело је, како нас само обавештава, настало у пећини код града Раса, у време великог жупана Вукана. Написао га је православни монах Симеон. Доказано је да је ово Јеванђеље почело да се пише у време великог жупана Стефана, а завршено је у време Вуканове власти над Расом, што нам говори да је Вукан наставио покровитељство над књижевним радом православних монаха.²⁹

Припадност Православној Цркви је приметна и код Вуканових синова. Колико нам је познато, Вукан је имао петорицу синова: Ђорђа, Владина/Младена, Стефана, Димитрија (Давида) и Растка (Теодосија). Најстарији Вуканов син Ђорђе је сахрањен у православном манастиру Сопоћани. О Владиновом животу, осим једног помена уз брата Ђорђа, немамо података. Стефан Вукановић је учествовао у утврђивању источне границе православне Хумске епархије Српске Цркве и 1252. године је подигао православни манастир Морачу. Он је, уз своје рођаке српске владаре, фрескописан као део чувене Лозе Немањића која се налази у Високим Дечанима и у Пећком манастиру. Димитрије Вукановић се замонашио, поставши православни монах Давид, те је 1281/2. године подигао православни манастир посвећен Богојављењу, по њему прозван Давидовица. Давид је чак канонизован од стране Православне Цркве, тако да се о његовој неправославности не може говорити. Вуканов син Растко се такође замонашио, поставши монах Теодосије. Сахрањен је у Студеници.³⁰

када је угарски краљ Андрија био одсутан због крсташког похода. Андрија је по свом повратку био спреман да ратује са Србијом због овог чина. Рат је избегнут захваљујући дипломатији Стефановог брата Саве. Коматина, *Црква и држава у српским земљама*, 249–251; Бубало, *Српска земља и ѿморска*, 103–108.

²⁸ Коматина, *Црква и држава у српским земљама*, 250–251.

²⁹ Исто, 251–252; Ђирковић, *Историја Црне Горе: књ. II, том 1*, 102–107. Више о овоме у: Ивица Чаировић, „Вукан Немањић и папа Иннокентије III“, *Acta Patristica*, Vol. X, no. 21 (2019): 197–214.

³⁰ Милош Благојевић, „Титуле принчева из куће Немањића у XII и XIII веку“, *Манастир Морача*, уред. Бранислав Тодић и Даница Поповић (Београд: Балканолошки институт САНУ, 2006), 41; Милош Благојевић, „Немањићи и државност Зете — Дукле — Црне Горе“, *Зборник Мајице српске за историју*, бр. 83 (2011): 17–18; Дејан Јечменица, *Немањићи другог реда* (Београд: Филозофски факултет, 2018), 51, 66–74; Даница Поповић, „Ктитор Мораче и његов култ“, *Манастир Морача*, уред. Бранислав Тодић и Даница Поповић (Београд: Балканолошки институт САНУ, 2006), 55–72.

2. Однос Стефана Провенчаног, Стефанових синова, Јелене Анжујске и Драгутина према римокатоличкој јерархији

Стефан Провенчани (велики жупан: 1196–1202, 1204/05–1217, краљ: 1217–1227) у свом првом познатом писму папи (1199) каже да су његов отац и он увек ишли *с ѿојама свѣше Римске Цркве*. Видимо да се Стефан овде папи обраћа неискрено, користи неистину како би приволео папу да делује на начин који би му донео политичку корист, конкретно краљевску круну.³¹ Стефан Немањић је у више наврата тражио краљевску круну од папе, добивши је најзад 1217. године. Ово политичко повезивање са папом има корене у политичкој улози коју је римска катедра себи приписала. Моћ папства доживљава врхунац у време понтификата папе Иноћентија III (1198–1216). Његова делатност проткана је идејом да римски епископ поред примата у Цркви има и врховну световну власт. Иноћентије је говорио како је Бог створио две власти: папску као врховну и световну (царску) као потчињену папској. Папска власт је представљена као извор световне власти. Папа се назива *намесник Христѿов (Vicarius Christi)*, он „држи средину између Бога и човека, мањи од Бога, већи од човека“. Папа је својој политичкој власти тежио подредити не само римокатолике, већ и некатоличке владаре. У Иноћентијево време се (1204. године) десило и крсташко рушење Византије, што папа у почетку није подржавао, али је касније овај догађај тумачио као Божију вољу да Грци поново крену стопама Римске Цркве.³² Тако се на Западу развија политички систем где папа потврђује, тачније пружа већи или мањи степен суверенитета некој држави. На Истоку то није постојало: византијски цареви су околним владарима давали само ниже византијске титуле, наглашавајући тако подређеност тих владара Византији и власт цара као једину суверену. Једини облик признавања независности долазио је изокола црквеним уређењем — цариградски патријарх би дозволио формирање помесне Цркве са локалним народним језиком у некој држави, признавајући тако неки вид засебности и самосталности на том подручју.³³ Стефан је 1217. године, у време Иноћентијевог наследника папе Хонорија III, коначно добио краљевски венац, те је признао папску власт. Ово признање се односило на политички систем: признат је папски државотворни ауторитет круни-

³¹ Коматина, *Црква и држава у српским земљама*, 248–249.

³² Владан Станковић, „Утицај папства на Србију и Бугарску крајем XII и почетком XIII века“, *Теме* XL, бр. 2 (2016): 585–587.

³³ Исто, 587, 593.

сањем од стране папског легата, а сам Стефан је остао православан. Штавише, само две године касније (1219) Стефанов брат Сава издејствовао је стварање аутокефалне Српске архиепископије од патријарха у Никеји, те постао и први српски архиепископ, јачајући тако позицију Православне Цркве у држави свога брата.³⁴

Стефан Првовенчани је због своје политичке везаности за папу сигурно морао бити у добрим односима са Римокатоличком Црквом у својој држави, конкретно Барском архиепископијом, Которском епархијом и епархијама Дубровачке архиепископије. Постоји сачувана повеља упућена бенедиктинском манастиру на острву Мљету, из 1220. године, којом се потврђују манастирски поседи и повластице.³⁵ Но, за разлику од свог старијег брата Вукана, Стефан се изгледа није мешао у унутрашња питања римокатолика у својој држави. Заправо, у његово време, делатношћу његовог млађег брата Саве, настаје највећи такмац Римокатоличке Цркве у овим крајевима — Српска Црква. Оснивање Српске архиепископије 1219. године резултовало је смањењем утицаја и броја верника Барске и Дубровачке архиепископије у приморју. Не видимо да су Барска и Дубровачка Црква било како реаговале на оснивање Зетске и Хумске православне епархије на територији под својом јурисдикцијом.³⁶

Радослав (1227–1234) и Владислав (1234–1243) се изгледа нису много занимали за унутрашња питања Римокатоличке Цркве у својој држави. Барско-дубровачки спор је наставио да тече без мешања српских краљева. Додуше, средином треће деценије XIII века се из Бара често чују жалбе због притисака од стране лаика. Сам архиепископ је неканонски посветио једног епископа из страха од „световног господара“. Можда се под овим мисли на краља Владислава. Из каснијег периода (након његовог силаска са престола) видимо да је Владислав био непријатељски расположен према самом папи. У време његове владавине улцињски епископ отказује послушност Бару и приклања се Дубровнику.³⁷

Римокатоличком Црквом у Србији ће се активније бавити Стефанов син и трећи по реду наследник на престолу краљ Стефан Урош I (1243–1276). Урош је узео учешћа у решавању барско-дубро-

³⁴ Исто, 589–590.

³⁵ Драгослав Срејовић и остали, *Историја српског народа, књ. I: Од најстаријих времена до Маричке бијке (1371)* (Београд: Српска књижевна задруга, 1981), 304.

³⁶ Коматина, *Црква и држава у српским земљама*, 304–305.

³⁷ Ђирковић, *Историја Црне Горе: књ. II, том 1*, 20; Ivica Puljić, „Sedam stoljeća otoka Mrkana u naslovu trebinjskih biskupa“, *Hercegovina: Časopis za kulturno i povijesno naslijeđe*, Vol. XXVI, no. 1 (2015): 91–92.

вачког спора, поступајући као заштитник барских интереса. Ово му је донело огромну популарност међу домаћим римокатолицима у приморју. О Урошевој популарности међу римокатолицима из приморја говори и један конкретан пример. Дубровник је у мају 1247. године послао у Бар једно посланство на чијем је челу био ђакон Матеј. Посланици су од римокатоличког клира дочекани хладно, чак су одбили да разговарају и чују писмо дубровачког архиепископа. Народ је пак показивао отворено непријатељство, наводно узвикујући: „Шта је папа?! Господар наш краљ Урош је нама папа!“ Након овога су Дубровчани од барског кнеза тражили да им обезбеди пролаз до мора, јер су до њих долазили гласови да им се спрема препад на путу.³⁸ Стављање световног владара, чак некатоличког световног владара, изнад папе говори о поверењу домаћих римокатолика у Уроша. Видеће се касније да уздање Барске архиепископије у Уроша није било узалудно.

Спровођење доказног поступка у Дубровнику, јула 1252. године, у оквиру парнице између Бара и Дубровника, било је оптерећено присуством војске краља Уроша под дубровачким зидинама. Српска војска је опустошила дубровачку околину. Чак су довучене и опсадне справе. Непријатељски став српског краља осујетио је понављање поступка у Бару предвиђено за 24. август. Краљ Урош не само да није издао дубровачком архиепископу, или његовом изасланику, писану гаранцију за слободан пролаз, већ су до Дубровника стизале гласине да је претио како ће одрати архиепископа. Краљевом брату Владиславу стављају се у уста увреде према папи и кардиналима, које је наводно називао псима.³⁹ Дубровник је, у жељи да силом реши црквени спор у корист Дубровачке архиепископије и одговори на силу краља Уроша, у лето 1253. године склопио савез са Бугарском против Српске краљевине. Савезу се у мају 1254. године прикључио и син хумског кнеза Андрије, жупан Радослав. Овај савез није имао успеха у рату са Србијом. Бугарска војска јесте упала у Србију пљачкајући и том приликом је страдао манастир Св. Петра на Лиму, али није начинила озбиљније последице. Дубровник је 8. новембра 1254. био принуђен да склопи неповољан мир са Урошем. Већ почетком 1255. године Дубровчани су повукли са Курије свог заступника у спору са Баром.⁴⁰

³⁸ Ђирковић, *Историја Црне Горе: књ. II, том 1*, 22–23; Бубало, *Српска земља и њоморска*, 166–167; Коматина, *Црква и држава у српским земљама*, 312–313; Ђоровић, *Историја Срба*, 152–153; Радослав М. Грујић, *Православна Српска Црква* (Београд — Крагујевац: Каленић, 1995³), 35.

³⁹ Бубало, *Српска земља и њоморска*, 169.

⁴⁰ Исто, 170–172.

Иако се Урош издавао за заштитника Барске архиепископије и римокатолика у Српској краљевини, ситуација није увек била повољна по католички клир. На пример, папа Александар IV је 1258. године наредио Задарској и Барској архиепископији да пружи заштиту фрањевцима, који су у Далмацији и Србији подвргнути *непријатностима и насртајима неваљалаца*.⁴¹ Не можемо са сигурношћу рећи ко су ови неваљалци, али није немогуће да је у питању српска властела. У Урошево време је такође протеран римокатолички требињски епископ. Додуше, требињски епископ је био суфраган дубровачког архиепископа, тако да се његово протеривање може везати за барско-дубровачки сукоб и Урошеву интервенцију у корист Бара.⁴²

Ближе односе са римокатолицима одржавала је Урошева жена Јелена Анжујска, посебно после Урошевог пада са власти и смрти која је уследила следеће године. Сама Јелена је дуго била римокатоликиња. Данило II за Јелену каже да је „од племена фрушкога“, повезујући је тако са Французима.⁴³ Данашња историографија је Јеленине родитеље препознала у угарском племићу Јовану Анђелу и Матилди де Куртене.⁴⁴ По доласку у Србију, Јелена је примила православље, о чему сведочи то што је имала духовне оце у Светој земљи и на Светој Гори, подигла је православни манастир Градац, те се у старости замонашила по православном обреду и изразила жељу да буде сахрањена у Градцу,⁴⁵ али она никад није заборавила деноминацију својих родитеља.

Могуће је да је управо она обавестила Рим о томе да су Требињска и Стонска епархија Римокатоличке Цркве упражњене. Папа Мартин IV је 1284. године наредио дубровачком архиепископу Бо-

⁴¹ Валентина Живковић, „Проповеднички редови у касносредњовековном Котору“, *Историјски часопис*, књ. L (2003): 79.

⁴² Puljić, „Sedam stoljeća otoka Mrkana u naslovu trebinjskih biskupa“, 91.

⁴³ Данило Други, *Животи краљева и архиепископа српских; Службе*, уред. Гордон Мак Данијел, прев. Лазар Мирковић, Димитрије Богдановић и Дамњан Петровић (Београд: Просвета, 2008), 98.

⁴⁴ Борис Стојковски, „Краљица Јелена и Угарска“, *Јелена — краљица, монахиња, светишћелка: Темашки зборник радова посвећених краљици Јелени*, уред. Катарина Митровић (Манастир Градац: 2015), 41–42.

⁴⁵ Данило Други, *Животи краљева и архиепископа српских*, 104–132. Такође, треба имати на уму карактер средњовековног династичког брака по коме је конфесија увек била усклађена са мужем и владарским двором у који се долази. Више о вероисповести краљице Јелене у: Растко Јовић, „Краљица Јелена: светитељство Истока и Запада“, *Јелена — краљица, монахиња, светишћелка: Темашки зборник радова посвећених краљици Јелени*, уред. Катарина Митровић (Манастир Градац: 2015), 171–182; Бранислав Цветковић, Гордана Гаврић, „Краљица Јелена и фрањевци“, *Јелена — краљица, монахиња, светишћелка: Темашки зборник радова посвећених краљици Јелени*, уред. Катарина Митровић (Манастир Градац: 2015), 129–130.

навентури да постави нове епископе, што је вероватно учињено после 1286. године. У сваком случају, у време Јеленине управе Зетом и Требињем долази до обнове римокатоличке Требињске епархије.⁴⁶ Из папских писма сазнајемо да је архиђакон Марин Жаретић у Јеленино име обавестио папу о жељи бугарског цара Ђорђа Тертера да пређе у Римску Цркву, те папа преко Јелене покушава да обави ову мисију. Јелена се заиста састала са царем Ђорђем овим поводом, али од његовог преласка у римокатоличанство ништа није било. Из писма од 11. јуна 1291. године видимо да се краљица Јелена, уз барског архиепископа Михаила, лично заложила да римокатолици у недавно обновљеном граду Сапи добију право да оснују епископију.⁴⁷

Јелена се старала и о римокатоличким монашким редовима у српском приморју. Богато је даровала бенедиктински Ратачки манастир и обновила бенедиктински манастир Св. Срђа и Вакха на Бојани. Уз сам тај манастир, у Јеленино време, настаје трг који је био једно од четири места преко којих се у српској држави одвијала трговина сољу.⁴⁸ Јелена је помагала и фрањевце у српском приморју. Захваљујући њеном деловању 1288. године су освећене четири фрањевачке цркве у приморју: у Бару (црква Св. Николе), Котору (црква Св. Фрање), Улцињу (црква Св. Марије) и Скадру (црква Св. Марије).⁴⁹

Блиске везе са Римокатоличком Црквом је одржавао и краљ Стефан Драгутин (1276–1282). Блискост Драгутина и Римске Цркве довела је до тога да се у хрватској историографији он готово по правилу сматра римокатоликом.⁵⁰ Његов пријатељски став према Риму се види у годинама владавине над угарском Мачванском бановином, која је обухватала Београд, Мачву и североисточну Босну, такозваном Сремском краљевином. Драгутин као „сремски краљ“ влада од 1284. године па до своје смрти 1316. године.

Папа Никола IV, 1291. године, у Драгутинову земљу шаље два фрањевца, познаваоце словенског језика, ради званичне истраге против јеретика. Ово се свакако односи на истрагу богумила у босанским крајевима Драгутинове Сремске краљевине, а у вези са претходном пре-

⁴⁶ Ђуро Тошић, *Требињска област у Средњем вијеку* (Београд: Историјски институт САНУ, 1998), 81; Puljić, „*Sedam stoljeća otoka Mrkana u naslovu trebinjskih biskupa*“, 92–93.

⁴⁷ Коматина, *Црква и држава у српским земљама*, 381.

⁴⁸ Катарина Митровић, „Краљица Јелена и бенедиктинске традиције у Приморју“, *Јелена — краљица, монахиња, свейишљка: Темашки зборник радова посвећених краљици Јелени*, уред. Катарина Митровић (Манастир Градац: 2015), 65–81.

⁴⁹ Цветковић, Гаврић, „Краљица Јелена и фрањевци“, 121.

⁵⁰ Немања П. Цвитковац, „Верска политика Стефана Драгутина Немањића у светлу српске и хрватске историографије“, *Теолошки погледи*, год. L, бр. 1 (2017): 101–105.

писком са краљем Драгутином у којој Драгутин обавештава папу да у Босни има пуно јеретика и тражи редовнике који би поучили становништво правој вери.⁵¹ Овде видимо да се Драгутин ослања на Римску Цркву у процесу (ре)христијанизације својих поданика. Исте године се из преписке папе Николе и Драгутина види да су Драгутинове земље стављене под папску заштиту.⁵²

Историчари наклоњени тези да је Драгутин током управе Сремском краљевином био римокатолик истичу преписку папе и Драгутина из 1291. године за доказ његове оданости Риму у црквеном погледу. Ипак, папска заштита не означава аутоматски и припадност Римокатоличкој Цркви. Наиме, под папском заштитом је једно време током XIII века био и православни манастир Св. Катарине на Синају. Овај манастир је остао под јурисдикцијом Православне Цркве, а папа се јавља као заштитник манастира у споровима око прикупљања десетка, повреде манастирских поседа и крађе његових добара. Под заштитом папа су кроз средњи век често били и Јевреји. Овде исто није у питању покатоличавање, већ су Јевреји стављани под папску заштиту управо да би се спречило насилно покатоличавање.⁵³

Што се тиче мисије у Босни, занимљиво је да архиепископ Данило II хвали Драгутина због обраћања јеретика у *хришћанску веру*. Из Даниловог *Зборника* се да закључити да он под хришћанством и хришћанском вером мисли на православље, док римокатоличанство назива латинском вером. Данило II има негативан став према Западу, чак за византијског цара Михаила VIII Палеолога због склапања Лионске уније каже да га је ђаво преварио. Као такав, сигурно не би имао речи хвале за Драгутиново покровитељство над римском мисијом у Босни. Ово упућује на постојање православне мисије у Босни у Драгутиново време. Током Драгутинове владавине севернобосанским крајевима имамо помен „епскопа босанског“ Василија. Није искључено да је у Драгутиново време Српска Црква имала своју епархију у Босни. Постоји теза да се под босанским епископом заправо мисли на мачванског епископа Српске Цркве.⁵⁴ Вероватно је Драгутин у Босни организовао две мисије: једну са Запада и једну са Истока.

⁵¹ Јелена Мргић, *Северна Босна: 13–16 век* (Београд: Историјски институт, 2008), 61; Миодраг Ал. Пурковић, „Авињонске папе и српске земље“, *Из српске средњовековне историје* (Београд: Радио-телевизија Србије, 2016), 15–16.

⁵² Немања П. Цветковац, „Црквена припадност краља Драгутина после 1291. године“, *Баштина*, св. 48, (2019): 355–357.

⁵³ Исто, 357–359.

⁵⁴ Немања П. Цветковац, „Архиепископ Данило II, ‘хришћанска вера’ и фрањевци“, *Баштина*, св. 44 (2018): 121–138; Цветковац, „Верска политика Стефана Драгутина Немањића“, 107–108; Коматина, *Црква и држава у српским земљама*, 386–387.

У прилог Драгутиновој православној идеји и неуспели покушај брака неког Драгутиновог сина (вероватно Владислава) и ћерке ердељског војводе Ладислава Апора 1308-1309. године. Из преписке између папе Климента V и кардинала Гентила види се да је препрека браку то што Драгутин и његов син нису католици. Због овог брака је кардинал Гентил екскомуницирао Ладислава Апора за Божић 1309. године, те је Ладислав одустао од брака.⁵⁵ Драгутин је био приложник православних светиња у Светој земљи, на Синају, па и у далекој Русији. Одржавао је живу преписку са својим духовним оцем на Јордану, монахом Галактионом. Сам се замонашио пред крај живота, поставши монах Теоктист. Сахрањен је по својој жељи у православном манастиру Ђурђеви Ступови. Чак је по смрти канонизован од стране Православне Цркве.⁵⁶ Ове чињенице недвосмислено говоре о његовој православној идеји у црквеном погледу.

Драгутинова управа Мачвом и Београдом пропраћена је јачањем утицаја Православне Цркве у тим крајевима. Једно писмо папе Николе IV упућено 1. августа 1290. године легату епископу Еугубину сведочи о потискивању римокатоличке црквене организације из Београда. Папа истиче да се *шизматски епископ* учврстио у Београду, уз подршку моћника, те диже цркве, доводи своје свештенике и чини *сввари скандалозне и увредљиве за самог Бога и истинске вернике*. Поменути шизматски епископ је свакако мачвански епископ Српске Цркве.⁵⁷ По повратку Београда у угарске руке 1319. године, почиње обнова римокатоличке црквене организације. У документу о именовану доминиканца Андрије за београдског епископа из 1322. године, папа Јован XXII говори како у граду нема довољно свештеника ни верника, а да је шизматика много. Ширење православног утицаја на сремску земљу у Драгутиново доба је оставило трагове видљиве деценијама након њеног враћања под власт Угарске — мачвански бан Никола I Горјански је 1375. године писао папи, захтевајући да му упути фрањевце из Босне како би сузбили деловање шизматика у његовој бановини.⁵⁸ Мачванска епархија Српске Цркве је наставила да делује и након поновног успостављања угарске власти, али у смањеном обиму и са промењеним седиштем.⁵⁹

⁵⁵ Цвитковац, „Црквена припадност краља Драгутина“, 364.

⁵⁶ Исто, 366–367.

⁵⁷ Катарина Митровић, Марија Копривица, „Београдско-мачванска епископија између православља и католичанства (XI — прве деценије XIV века)“, *Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор*, књ. LXXXII (2016): 7–8.

⁵⁸ Исто, 13–16.

⁵⁹ Исто, 14.

Напред наведено показује двојак однос краља Стефана Драгутина према Римокатоличкој Цркви — он ју је изгледа сматрао довољно правоверном и легитимном за борбу са јеретичима, али је дозвољавао, а готово сигурно и подстицао потискивање римокатоличке црквене организације у корист Православне Цркве.

Упркос потискивању Римске Цркве из Београда и Мачве у време његове управе, Драгутин је остао позитивна личност из перспективе оновременог Запада. О томе нам сведочи *Опис источне Европе*, дело анонимног западног писца настало 1308. године, у коме се за Драгутина каже: „краљ Стефан је правичан и добар човек и у својој вери сматра се правим свецем. Воли и штити католике, јер има за жену ћерку угарског краља, сестру сицилијанске краљице.“⁶⁰

3. Однос Милутина, Стефана Дечанског, Душана Силног и Уроша Нејаког према римокатоличкој јерархији

Док са поштовањем пише о Драгутину, Аноним има само оштре речи за његовог брата краља Милутина (1282–1321).⁶¹ Почетком XIV века на Западу је била жива идеја обнове крсташког Латинског царства, срушеног 1261. године кад је обновљена Византија. Зато настаје савез на чијем је челу био Карло од Валоа, брат француског краља Филипа IV Лепог. Он је био ожењен Катарином од Куртене, унуком

⁶⁰ Тибор Живовић, Владета Петровић, Александар Узелац, *Anonymi Descriptio Europae Orientalis: Анонимов Опис источне Европе*, уред. Срђан Рудић, прев. Драгана Кунчер (Београд: Историјски институт, 2013), 125.

⁶¹ Аноним земљу под непосредном Милутиновом управом назива Рашка (*Rasia*), а оне крајеве под Драгутиновом управом Србија (*Serua*). У складу са тим Милутина назива рашким краљем и то под именом Урош (*Vrosius*), али га једном назива и Милутин (*Milutinus*). У тексту даје објашњење да се сви рашки краљеви зову Урош и да се тренутни краљ раније звао Милутин. Драгутина назива српским краљем и ословљава га именом Стефан (*Stephanus*). Напомиње се да је рашки краљ „главни“. Након говора о католичким становницима приморске области Милутинове Рашке краљевине, у *Анониму* пише и ово: „Остали у овом краљевству, као и краљ, су издајнички шизматици и стога преко сваке мере прогоне поменуте католике, веома уништавају и пљачкају латинске цркве, нападају свештенике, заробљавају их и још чине бројна неописива зла и стога су ове цркве сиромашне.“ Даље, говорећи о самом краљу Милутину, Аноним саопштава: „превртљив је и лажљив човек и не може да одржи ниједну заклетву, нити договор, колико год пута да се закуне над светим Јеванђељем и телом Христовим и моштима светаца. [...] Преко сваке мере прогони католике и мрзи их, а због страха од господина Карла покушава да покаже неки знак оданости према римској цркви да би римска црква спречила господина Карла да га нападне.“ Битно је истаћи да је, ипак, овај спис имао конкретну политичку примену. *Anonymi*, 119–124, 126–127.

последњег латинског цара Балдуина II, те је на том браку заснивао своје право на Цариград. Анонимни аутор овим списом даје Карлу увид у политичку ситуацију на Истоку, те у могуће савезнике и непријатеље. Он је очигледно Драгутина сматрао могућим савезником, а Милутина непријатељем.⁶²

Другачији поглед на Милутина са Запада имамо нешто раније, у писму папе Климента V од 1. марта 1307. године. Папа у овом писму обавештава Милутина о именовану фрањевца Андрије за барског архиепископа. Климент V овде има само лепе речи за Милутина: српски краљ је представљен као неко ко штити цркве и пружа потребну помоћ црквеним лицима.⁶³

У пролеће исте године кад Аноним пише свој спис (1308), Милутин шаље изасланике папи Клименту V и Карлу од Валоа. Милутин је папи изгледа наговештавао да жели прећи под окриље Римокатоличке Цркве. Српски краљ није желео да се нађе на удару западног антивизантијског савеза. Видимо да је Карло од Валоа, као одговор на Милутиново посланство, пристао на савез и — сматрајући се легитимним владарем византијских области — поклатио му скопску, овчеполску, полошку и дебарску област, територије које је Милутин раније освојио од Византије, па су му после тога признате као мираз по женидби са византијском принцезом Симонидом. Из овога се види Милутинова брига да осигура од Византије скоро одузете крајеве ако Латини поново завладају Цариградом и положе право на ромејску земљу. Папа шаље своје изасланике, али се у међувремену распада западни савез и Карло одустаје од идеје обнове латинске власти у Цариграду, те Милутин одбија да пређе у римокатоличанство.⁶⁴

Милутин је након смрти своје мајке Јелене (1314) и брата Драгутина (1316) био у лошим односима са Римокатоличком Црквом. Рат са Дубровником 1317–1318. је погоршао положај римокатоличког становништва у дубровачком залеђу. Дубровчани су током овог сукоба из страха срушили фрањевачки манастир на Пилама. Највероватније је током тог сукоба римокатолички требињски епископ напустио своју епархију и настанио се на острву Мркан. Изгледа да су у овом периоду неки римокатолици насилно превођени у православље.⁶⁵ Три писма

⁶² Пурковић, „Авињонске папе и српске земље“, 13–16.

⁶³ Катарина Митровић, „Сукоб барског архиепископа и которског епископа око јурисдикције над католичким парохијама у средњовековној Србији“, *Споменица академика Симе Ђирковића*, уред. Срђан Рудић (Београд: Историјски институт, 2011), 296.

⁶⁴ Пурковић, „Авињонске папе и српске земље“, 16–22.

⁶⁵ Тошић, *Требињска област у Средњем вијеку*, 84; Пулјић, „*Sedam stoljeća otoka Mrkana u naslovu trebinjskih biskupa*“, 95–96.

папе Јована XXII од 17. јуна 1319. године, упућена римокатоличким великашима из породица Мусаки и Бленишти, затим Виљему Аријаниту, Павлу Матарангу, Владиславу Јоними и неком кнезу Радославу, откривају да су се ови феудалци спремили на буну против краља Милутина, *правої шизмаїшика и неїријатїшеља хришћанске вере*.⁶⁶ Папа је у ово време активно радио на стварању шире римокатоличке коалиције против Милутина. Угарска је већ била напала Србију, а папа је позивао пољског и чешког краља, и неке немачке племиће да помогну угарском краљу у борби против *рашкої неверника*. Ови западњачки владари, окупирани својим проблемима, нису се одазвали на папски позив, те је угарска — самим тим и папска — акција остала бесплодна.⁶⁷

Када се разматра однос краља Милутина и Римокатоличке Цркве, треба имати на уму и велике промене кроз које је немањихка држава крајем XIII и почетком XIV века пролазила. Ширење на југ, започето још у време Стефана Немање, под Милутином улази у кључну фазу. Он Ромејима 1282. године одузима Скопље. Продирање ка југу се наставља; српска држава се шири на долину Вардара. Године 1299. Србија склапа мир са Византијом у виду брака краља Милутина и ћерке цара Андроника II Палеолога — Симониде. Овим миром су Милутину све освојене територије — територије северно од линије Охрид—Прилеп—Штип — предате као мираз. Склопљен мир и родбинска веза са царском династијом допринели су ширењу византијског утицаја у Србији.⁶⁸ Поред тога, треба имати на уму Милутинову задужбинарску делатност. Како саопштава архиепископ Данило II, краљ Милутин је задужбине дизао „не само у Богом дарованој држави свога отачаства, него и по целој Великој Романији“, тј. Византији. Данило нам говори о Милутиновом дизању цркава на Светој Гори, у Солуну, Цариграду, чак и у Палестини.⁶⁹ Изгледа да је Милутин себе видео, пре свега, као источног владара, можда чак и неког ко би требало да преузме улогу предводника Истока, улогу која је у ондашњем светоназору припадала византијском цару. Милутиново јаче везивање за Исток се осећа и у црквеној архитектури: у његово време настаје тзв. српско-византијски стил који преузима све одлике византиј-

⁶⁶ Ђирковић, *Историја Црне Горе: књ. II, том 1*, 63.

⁶⁷ Ђоровић, *Историја Срба*, 173.

⁶⁸ О овом периоду Острогорски каже: „Византијски обичаји уводе се на српском двору, византијске институције продиру у државну управу, византијска култура делује на читав јавни живот. Већ тада почиње ‘византинизација’ која ће доћи до пуног изражаја у Душановој полугрчкој држави.“ Георгије Острогорски, *Историја Византије* (Београд: Мiба books, 2017), 557–558.

⁶⁹ Данило Други, *Животи краљева и архиепископа српских*, 158–168.

ског стила градње. Све чешће се мајстори траже међу Грцима, а ређе се посеже за римокатолицима из приморја.⁷⁰ Милутиново ослањање на Православну Цркву и стварање јаке православне државе, можда са визијом преузимања византијске улоге у православној екумени, остављало је мало места за Римокатоличку Цркву.

Поред Милутинове византизације српске државе, треба имати на уму и да је папа од 1309. до 1376. године столовао у јужнофранцуском граду Авињону, а не у Риму.⁷¹ Можда је Милутин у овом напуштању Рима и папској везаности за француски двор видео знаке слабости, те је након пропасти идеје обнове Латинског царства, а затим и смрти мајке и брата, одлучио да у потпуности занемари Римокатоличку Цркву. Радослав Грујић Милутиново захваћење према римокатолицима повезује са Авињонским ропством и падом папа под француски утицај, прецизније са Милутиновим сукобима са француском династијом Анжујаца која је владала у Напуљу и Угарској.⁷²

Изгледа да домаћи римокатолички црквени врхови нису били на страни Стефана Дечанског (1322–1331) током борби за престо након упокојења краља Милутина 1321. године. Ипак, Стефан побеђује у грађанском рату, те бива крунисан на Богојављење 1322. године. Почетком исте године му је умрла жена Теодора. Дечански се онда окренуо тражењу друге супруге, те се обратио анжујском двору,

⁷⁰ Прибислав Симић, *Црквена уметност: преглед развоја традицијелства и живописа*, (Фоча: Православни богословски факултет „Свети Василије Острошки“, 2007³), 233–234.

⁷¹ Седиште Западне Цркве је из Рима у Авињон преместио папа Климент V (1305–1314). Папа је неко време провео селећи се из града у град док 1309. године није коначно изабрао Авињон у Прованси за своје седиште. Ово је учињено из више разлога: Апенинско полуострво је било несигурно због сукоба и грађанских ратова; Климент је био Француз и осећао је везаност за ове крајеве; Климент је био близак саветник француског краља Филипа IV Лепог (1285–1314); одавде је ефикасније могао да утиче на измирење зараћене Француске и Енглеске. Значајно је и то што се Авињон налазио у грофовији Прованси, која у ово време није била део Француске, већ Напуљске краљевине, а напуљски краљ је био папски вазал. Климент је намеравао да се врати у Рим, али ипак остаје у Авињону до своје смрти 1314. године. Њега наслеђује Јован XXII (1316–1334), претходно авињонски епископ, те Авињон постаје стално папско седиште. Рим је поново постао седиште Западне Цркве тек 1376. године, у време папе Гргура XI (1370–1378). У овом периоду се папство највише ослањало на француски двор. Погрешно је посматрати папе у овом периоду као обичне инструменте француских краљева, али околности су биле такве да је судбина папства била везана за судбину француске круне, те су се морали ослањати једно на друго. На Западу је овај период прозван Вавилонско ропство папа, по угледу на песника Франческа Петрарку који је Авињон називао Вавилоном. За више о Авињонском ропству: Patrick N. R. Zutshi, “The Avignon Papacy”, *The New Cambridge Medieval History*, vol. VI c. 1300 — c. 1415, ed. Michael Jones (Cambridge: Cambridge University Press, 2000), 651–673.

⁷² Грујић, *Православна Српска Црква*, 36.

тражећи за жену Бланку, ћерку Филипа Тарентског. Но, изгледа да је са друге стране за услов постављан прелазак српског краља и целог народа под окриље Римокатоличке Цркве. Из једног папског писма сазнајемо како је Филип обавестио папу да српски краљ, са све клиром, племством и народом, жели да пређе у Католичку Цркву. Папа Јован XXII 12. јуна 1323. године пише једно писмо краљу Стефану Дечанском у којем говори о посланству легата који ће га превести у католичанство. Чак је састављена и формула коју је српски краљ требао да прочита народу пред отвореним Јеванђељем. Од овог брака се одустало; Дечански се највероватније 1324. године оженио Маријом Палеологином, ћерком солунског намесника Јована, а Бланка се 1327. године удала за Петра од Рибаргосе и Ампурије.⁷³

Значајнија дешавања на пољу немањихке политике према Римокатоличкој Цркви се одвијају у време Душана Силног (краљ: 1331–1346, цар: 1346–1355). Душан је изгледа спроводио реформе које су погађале римокатоличко свештенство. Знамо да је неке римокатоличке цркве и римокатоличке свештенике Арбанасе у Пилоту потчинио православном манастиру Св. Архангела у Призрену као надлежном феудалцу. Ово потчињавање није било јурисдикцијске природе, манастир се јавља као локални феудалац, док цркве и свештеници остају под Римокатоличком Црквом, али није немогуће да је Душан овако желео да стави Римокатоличку Цркву у подређен положај. Такође, призренском манастиру су потчињени и неки Арбанаси римокатолици из Бара.⁷⁴ Душан је изгледа гајио непријатељство према Римокатоличкој Цркви, иако је у својој служби имао многе католике. Мавро Орбин признаје постојање негативног расположења према римокатолицима у Душаново време, али кривицу приписује његовој жени Јелени.⁷⁵

Душанов законик (1349) доноси одредбе у циљу затирања римокатоличке мисије у Србији. Тако шести члан каже: „И за јерес латинску што су обратили хришћане у азимство, да се врате опет у хришћанство, ако се нађе ко пречувши и не повративши се у хришћанство, да се казни како пише у закону светих отаца.“⁷⁶ Надовезујући се на ово, седми члан заповеда „да постави Велика црква протопопе по свима градовима и трговима, да поврате хришћане од јереси латинске, који су се обратили у веру латинску, да им дадне заповест духовну и да се

⁷³ Пурковић, „Авињонске папе и српске земље“, 29–33.

⁷⁴ Исто, 57; Милош Благојевић, „Арбанаси у светлости најстаријих српских извора“, *Зборник Матице српске за историју* 75–76 (2007): 17–19.

⁷⁵ Пурковић, „Авињонске папе и српске земље“, 58–59.

⁷⁶ *Душанов законик*, уред. Данило Јокановић (Београд: Граматик, 2014), 11.

врати сваки у хришћанство.⁷⁷ Осми члан предвиђа казну за католичког свештеника који преведе православца у Римску Цркву, односно *веру латинску*, како је писац *Законика* назива: „И поп латински, ако се нађе, обративши хришћанина у веру латинску, да се казни по закону светих отаца.“⁷⁸ *Законик* својим прописом о браку предвиђа покрштавање римокатолика који се ожене православним женама: „И ако се нађе полуверац, који је узео хришћанку, ако усхте, да се крсти у хришћанство, а ако се не крсти, да му се узме жена и деца и да им се даде део од куће, а он да се изагна.“⁷⁹

Но, не треба Душана сматрати искључиво непријатељем римокатолика. Знамо да су у његовој служби многи римокатолици добили високе државне положаје. Најистакнутији пример јесте которски властелин Никола Бућа, који је под Душаном постао протовестијар. Душан је слао дарове цркви Св. Трифуна у Котору. Кад се крунисао за цара, дао је базилици Св. Николе у Барију приход од две стотине перпера који су му плаћали Дубровчани. Кад је долазио у Дубровник, обдарио је многе дубровачке цркве. Не треба заборавити ни његову телесну гарду коју су чиниле три стотине немачких плаћеника предвођених витезом Палманом, римокатоликом. Душан је, такође, покушао да ожени свог сина Уроша ћерком француског краља, али овај брак није остварен због разлике у вери.⁸⁰

Цар Душан је изгледа два пута покушавао да начини црквену унију са Западном Црквом. Папа Климент VI (1342–1352) је некад почетком 1347. године примио скадарског епископа Марка. Скадарски епископ је обавестио папу да Душан хоће да напусти шизму. Папа ову вест радо прима, те исте године шаље писма бројним римокатоличким великашима Српског царства, молећи их да утичу на владара и пораве на превазилажењу шизме. Занимљиво је да се овај догађај одвија док је Србија на врхунцу своје моћи.⁸¹ Но, односи између Душана и Римокатоличке Цркве се из неког разлога заоштравају; само две године касније (1349), Душан доноси *Законик* којим се доста ограничава Римокатоличка Црква у Српском царству. Папа је тражио од Дубровачке Републике да интервенише због Душановог лошег посту-

⁷⁷ Исто, 11–12.

⁷⁸ Исто, 12.

⁷⁹ Исто, 12.

⁸⁰ Ђирковић, *Историја Црне Горе: књ. II, том 1*, 82; Пурковић, „Авињонске папе и српске земље“, 61–62; Aleksandar Uzelac, “Foreign soldiers in the Nemanjić state — a critical overview”, *Belgrade Historical Review* VI (2015): 78–80.

⁸¹ Пурковић, „Авињонске папе и српске земље“, 59.

пања са римокатолицима. Године 1350. папски легат кардинал Гвидо пише угарском краљу, млетачком дужду и магистру Јовановаца о Душану, који се самовласно начинио царем, те вуче хришћане у својој држави неверништву.⁸² Поновно зближавање Душана и Курије имамо у време папе Иноћентија VI (1352–1362). У Иноћентијево време се ситуација у Српском царству променила: Српска Црква је анатемисана од стране Цариградске, а Душан се уверио у опасност коју представљају Турци, те је тражио моћног савезника. Такође, 1354. су северне крајеве Српског царства нападали Угари, пробијајући се чак до Рудника. Исте године Душан шаље посланство папи да преговарају око уније. Од папе се тражило обустављање рата Србије и Угарске, као и помоћ око борбе са Турцима. Душан је желео да буде именован за *кайетана хришћанства*, вођу нове крсташке војске која би се обрачунала са Османлијама. Папски легати, на челу којих је био Француз Петар Тома, епископ у Пати и Липари (Сицилија), долазе на Душанов двор у мају 1355. године. Међутим, њиховом доласку претходио је нови напад Угарске на Србију, што је разгневило Душана. Српски цар губи поверење у Римокатоличку Цркву; папско посланство је примљено хладно, а Душан под претњом вађења очију брани својим поданицима да присуствују Литургији коју је служио Петар Тома. Служби су ипак присуствовали Душанови гардисти, Немци предвођени Палманом. Суочен са царем, Палман саопштава да се више боји Бога него цара. Након овога, како нас извештава писац Филип де Мезијер, цар Душан прима Петра Тому са свим почастима. Но, склапање уније је ипак пропало, те се папско посланство враћа на Запад не урадивши ништа. Петар Тома средином пролећа 1356. године стиже у Авињон, те је папа обавештен о неуспеху.⁸³

После овог пропалог покушаја уније нема више контакта између Курије и српског двора.⁸⁴ По Душановој смрти (1355), престо наслеђује његов син Стефан Урош V (1355–1371). Међутим, српска властела, која је под Душаном стекла велика богатства и поседе, креће путем осамостаљења, те је Урошева владавина заправо период цепања Српског царства на више независних области.⁸⁵ Тешко стање у држави и фактички губитак власти нам везује руке по питању односа цара Уроша са Римокатоличком Црквом. Знамо да је на његовом двору био ути-

⁸² Исто, 60–61.

⁸³ Исто, 67–75.

⁸⁴ Исто, 76.

⁸⁵ За више о распаду Српског царства: Сима Ђирковић и остали, *Историја Црне Горе: књ. II, том 2* (Титоград: Редакција за историју Црне Горе, 1970), 3–5; Ђоровић, *Историја Срба*, 132; Срејовић, *Историја српског народа, књ. I*, 566–592.

цајан римокатолички племић Трипе Миховић Бућа из Котора, као и да је 1363. године безуспешно покушавао да натера Дубровчане да део трибута српској држави плаћају римокатоличкој базилици Св. Николе у Барију, како је његов отац Душан уредио.⁸⁶

4. Немањићи као приложници римокатоличких светиња

Иако су најпознатији као ктитори и приложници православних светиња, Немањићи су неретко даривали и светиње Римокатоличке Цркве. У набрајању храмова које је велики жупан Немања даривао, његов син Стефан Првовенчани наводи и цркву светих апостола Петра и Павла у Риму.⁸⁷ Постоји и сведочанство да је први српски архиепископ, Свети Сава, послао једно скупоцено кандило у Рим, за гроб светог апостола Петра.⁸⁸ Радослав Грујић каже да је цар Душан давао годишњи дар женском римокатоличком манастиру Св. Кларе у Дубровнику, а да је бенедиктински манастир *Санкта Марија* на острву Мљет имао даровнице српских владара од Стефана Првовенчаног до цара Уроша.⁸⁹

О римокатоличким светињама унутар српске државе се вероватно највише старала краљица Јелена Анжујска, жена краља Уроша I. Она је у другој половини XIII века богато обдарила Ратачку опатију, римокатолички манастир најпре посвећен Св. Михаилу, а некад од друге половине XIII века, вероватно под утицајем саме Јелене, посвећен Богородици. Овај дар, у виду земљишних поседа, потврдио је Јеленин син Милутин 1306. године.⁹⁰ Године 1290. краљица Јелена је обновила манастирски комплекс Св. Срђа и Вакха, који је у ранијем периоду под непознатим околностима био урушен. Краљ Милутин је такође предузео опсежне радове на рестаурацији манастира, о чему сведочи један натпис из 1318. године.⁹¹ Краљица Јелена стоји иза подизања фрањевачких цркава у Бару, Котору, Улцињу и Скадру 1288. године.⁹²

Најзначајнија и најистакнутија веза династије Немањић и неке римокатоличке богомоље је свакако веза са базиликом Св. Николе у

⁸⁶ Ђирковић, *Историја Црне Горе: књ. II, том 1*, 82; Бојан Миљковић, „Немањићи и Свети Никола у Барију“, *Зборник радова Византолошког института* XLIV (2007): 290.

⁸⁷ Стефан Првовенчани, *Сабрана дела*, 43.

⁸⁸ Миљковић, „Немањићи и Свети Никола у Барију“, 277.

⁸⁹ Грујић, *Православна српска црква*, 36.

⁹⁰ Митровић, „Краљица Јелена и бенедиктинске традиције у Приморју“, 70–71.

⁹¹ Исто, 75.

⁹² Цветковић, Гаврић, „Краљица Јелена и фрањевци“, 121.

Барију, у јужној Италији, у којој се од XI века налазе мошти Св. Николе Мирликијског. Стефан Првовенчани у *Житију светој Симеона* говори да је Стефан Немања даривао базилику у Барију: „Штавише и угодницима његовим светим слаше дарове, почевши од велике цркве Господње, која у Јерусалиму, [...] и светог архијереја и светитеља Николаја и чудотворца у Великом Бару...”⁹³

Следећи познати ктитори из ове владарске куће су краљица Јелена и њени синови Драгутин и Милутин. Они су базилици поклонили икону Св. Николе. На овој икони је било насликано попрсје Св. Николе, а при дну су се налазиле три клечеће фигуре које натписи откривају као Драгутина, Милутина и Јелену. Икона је дарована вероватно након сабора у Дежеву (1282), у раним годинама Милутинове владавине и нажалост није сачувана.⁹⁴ Свакако најраскошнији немањићи дар овом храму јесте олтар који је приложио краљ Стефан Урош II Милутин. Најстарији познати опис овог олтара је сачуван у инвентару ризнице од 30. септембра 1362. године. То је био мермерни олтар, са свих страна обложен сребрним плочицама на којима су изобразени ликови светитеља. Био је наткривен циборијумом од сребра на коме се налазила изобразена представа Бога Оца, а око њега представе четири јеванђелиста. Иза циборијума је била олтарска пала опточена сребрном оплатом на којој је био лик Св. Николе и других светитеља. Олтар је осветљавало осамнаест сребрних кандила, а помињу се и велики сребрни свећњаци. Овај олтар је израђен 1319/20. године, по свему судећи од стране италијанских мајстора на Апенинском полуострву.⁹⁵

Везе је наставио да одржава и краљ Стефан Урош III — Стефан Дечански. Он је базилици поконио икону оковану позлаћеним сребром, која се и данас чува. Ова икона је вероватно израђена око 1322. године, а постоји и писмо Карла, војводе Калабрије, упућено из Напуља 24. новембра 1325, којим се налаже капитолу базилике да пошаље изасланика *Урошу, краљу Србије и Далмације*, ради преузимања поклона намењеног светилишту Николе Мирликијског.⁹⁶ На икони су, поред светитеља, при дну представљени сам краљ Стефан и његов наследник Душан. Занимљиво је да је Св. Никола на овој икони изобразен одевен у сакос — одежду коју у то време у Православној Цркви носе само поједини архијереји виших степена управне јерархије, нпр. патријарси, охридски архиепископи и српски архиеписко-

⁹³ Стефан Првовенчани, *Сабрана дела*, 43; Миљковић, „Немањићи и Свети Никола у Барију“, 275–276.

⁹⁴ Миљковић, „Немањићи и Свети Никола у Барију“, 277–279.

⁹⁵ Исто, 279–281.

⁹⁶ Исто, 285–287.

пи.⁹⁷ Ово показује да су Немањићи имали велико поштовање према Св. Николи Мирликијском.⁹⁸ Ова икона је била веома поштована у Барију у каснијим вековима, јер се сматрало да је лик изображен на њој аутентична представа светитеља. Често је ношена у процесијама и начињен је велики број њених реплика.⁹⁹

Добре односе са базиликом у Барију је наставио и цар Стефан Урош IV Душан. У повељи издатој у Скопљу 20. августа 1346. године, цар Душан налаже дубровачкој општини да од годишњег трибута српском владару убудуће издваја две стотине перпера у венецијанским грошима и даје их каноникима базилике у Барију. Дубровчани су се оглушили о ову заповест, те је Душанову одлуку 1363. године потврдио и следећи цар, Стефан Урош V, али безуспешно.¹⁰⁰

Веза римокатоличке базилике Св. Николе у Барију и православне династије Немањић није случајна. Култ Св. Николе је био изузетно јак у средњовековном православном свету. Његов култ се јаче развија током арабљанских напада на ромејску област Ликију у VIII и IX веку, а зна се да је врло бројна црквена делегација из Ликије учествовала на Седмом васељенском сабору (Цариград, 787), када је васпостављен култ икона. Треба имати на уму да су се у ромејском граду Мира у Ликији и налазиле мошти овог светитеља до 1087. године, када су премештене у Бари. Култ Св. Николе је, дакле, изникао у Византији, те се одатле раширио на западне земље и на православне земље византијског комонвелта. Током средњег века су базилици Св. Николе у Барију стизали бројни дарови и из далеке православне Русије. У *Житију краља Стефана Дечанског* је забележено да је Свети Никола вратио вид краљу Стефану, што јасно указује на развијеност култа овог светитеља у средњовековној Србији.¹⁰¹ Поред распрострањености култа Св. Николе, вероватно је велики утицај на формирање блиских односа Нема-

⁹⁷ За више информација о значају сакоса као црквене одежде у средњовековној Србији: Татјана Стародубцев, „Сакос црквених достојанственика у средњовековној Србији“, *Византијски свет на Балкану*, књ. II, уред. Бојана Крсмановић, Љубомир Максимовић, Радивој Радић (Београд: Византолошки институт САНУ, 2012), 523–548.

⁹⁸ Миљковић, „Немањићи и Свети Никола у Барију“, 288–289.

⁹⁹ Исто, 289.

¹⁰⁰ Исто, 290.

¹⁰¹ Радивој Радић, *Византија: њурџур и њерџаменџ* (Београд: Evoluta, 2008), 85–88; за више о култу св. Николе Мирликијског у средњовековној Србији види: Perica Šperhar, Marka Tomić Đurić, „Architectural, artistic and archaeological traces of the cult of St. Nicholas in Medieval Serbia“, *En orient et en occident le culte de saint Nicolas en Europe (X^e-XXIe siècle), actes du colloque de Lunéville et Saint-Nicolas-de-Port, 5 au 7 décembre 2013*, sous la direction de Véronique Gazeau, Catherine Guyon et Catherine Vincent (Paris: «Partrimoines», 2013), 229–255.

њића и базилике Св. Николе имало и то што је Которска епископија била потчињена архиепископу Барија.¹⁰²

Закључак

Видимо да је однос према римокатоличком клиру од почетка био компликован. Док је велики жупан Стефан Немања водио толерантну политику, његов брат кнез Мирослав је по свему судећи прогонио римокатолички клир. Вукан Немањић се поставио као заштитник интереса локалних римокатоличких епископа, те им помогао у њиховој борби за самосталност од Дубровачке архиепископије.

С обзиром на крупне политичке промене почетком XIII века и растућу световну моћ римског епископа, српским владарима ће бити важно да очувају добре доносе са Куријом. Стефан Немањић је 1217. године крунисан од стране папског легата, што је довело до јаке политичке везе између немањићког двора и римске катедре. Улога заштитника римокатоличке јерархије је настављена, прелазећи са Вукана и његових синова на српске краљеве, што се посебно видело у време краља Уроша I, који је био ватрени борац за интересе Барске архиепископије у барско-дубровачком спору. Немањићи су остајали православни, али су одржавали присну везу са Римом. Ово се најбоље види на примеру краља Драгутина, за кога хрватска историографија инсистира да је био римокатолик, иако је током целог живота остао православан, како смо у овом раду приказали. На примеру истог краља се види замршеност ових односа: док је с једне стране Драгутин сарађивао са Римском Црквом по питању сузбијања јеретика у Босни, са друге је Српска Црква у исто време у његовој управној области потискивала римокатолички клир.

До хладнијих односа са Римокатоличком Црквом долази у време краља Милутина. Од Милутиновог времена Србија поприма све јачи утицај из Византије. Окретање Истоку и византизација Србије достиже свој врхунац у време Стефана Душана, који је 1346. године крунисан за цара. *Душанов законик* (1349) садржи одредбе које су јасно окренуте против Римокатоличке Цркве. Занимљиво је да су обојица поменутих владара који су гурали Србију даље од Запада — Милутин и Душан — у неком тренутку своје владавине покушавали да склопе унију са Римокатоличком Црквом, што се у случају обојице завршило неуспешно.

¹⁰² Грујић, *Православна Српска Црква*, 35.

Најзад, видимо да су Немањићи поштовали и светиње под римокатоличком јурисдикцијом. Активно су помагали римокатоличке манастире у приморју. Најистакнутија је веза са римокатоличком базиликом Св. Николе у Барију, где се налазе мошти поменутог светитеља. Ову базилику су многи немањићки владари даривали; најзначајније краљ Милутин, који јој је даровао драгоцен олтар.

* * *

Библиографија

Извори:

- Данило Други. *Живојши краљева и архиепископа српских; Службе*, уред. Гордон Мак Данијел и Дамњан Петровић, превод Лазар Мирковић, Димитрије Богдановић и Дамњан Петровић. Београд: Просвета, 2008.
- Душанов законик*, уред. Данило Јокановић. Београд: Граматик, 2014.
- Живковић, Тибор, Петровић Владета и Узелац Александар. *Anonymi Descriptio Europae Orientalis: Анонимов Опис источне Европе*, уред. Срђан Рудић, прев. Драгана Кунчер. Београд: Историјски институт: 2013.
- Свети Сава. *Сабрани списи*, прев. Лазар Мирковић и Димитрије Богдановић. Стара српска књижевност у 24 књиге, Књига друга. Београд: Просвета, Српска књижевна задруга, 1986.
- Стефан Првовенчани. *Сабрана дела*, прев. Љиљана Јухас Георгиевска. Београд — Краљево: 2017.

Литература:

- Благојевић, Милош. „Арбанаси у светлости најстаријих српских извора“. *Зборник Маџице српске за историју* 75–76 (2007): 7–22.
- Благојевић, Милош. „Немањићи и државност Дукље — Зете — Црне Горе“. *Зборник Маџице српске за историју бр. 83* (2011): 7–24.
- Благојевић, Милош. „Титуле принчева из куће Немањића у XII и XIII веку“. У *Манастир Морача*, уред. Бранислав Тодић и Даница Поповић, 33–44. Београд: Балканолошки институт САНУ, 2006.
- Бубало, Ђорђе. *Српска земља и поморска у доба владавине Немањића, књ. 1: Ог Сабора у Расу до Сабора у Дежеву*. Београд: „Филип Вишњић“, 2019.
- Грујић, Радослав М. *Православна Српска Црква*. Београд — Крагујевац: Каленић, 1995.³

- Живковић, Валентина. „Проповеднички редови у касносредњовековном Котору“. *Историјски часопис*, књ. L (2003): 67–85.
- Јечменица, Дејан. *Немањини другої реда*. Београд: Филозофски факултет, 2018.
- Јовић, Растко. „Краљица Јелена: светитељство Истока и Запада“. У *Јелена — краљица, монахиња, светишљка: Темашки зборник радова посвећених краљици Јелени*, ур. Катарина Митровић, 171–182. Манастир Градац, 2015.
- Ковијанић, Ристо. *Виша Кошоранин, неимар Дечана*. Београд: Нолит, 1962.
- Коматина, Ивана. *Црква и држава у српским земљама од XI до XIII века*. Београд: Историјски институт, 2016.
- Милошевић, Десанка и Нешковић Јован. *Бурђеви Сшуйови у Сшаром Расу*. Београд: Републички завод за заштиту споменика културе, 1983.
- Миљковић, Бојан. „Немањини и Свети Никола у Барију“. *Зборник радова Византолошкої инстїишуйш XLIV* (2007): 275–294.
- Митровић, Катарина. „Краљица Јелена и бенедиктинске традиције у Приморју“. У *Јелена — краљица, монахиња, светишљка: Темашки зборник радова посвећених краљици Јелени*, уред. Катарина Митровић, 65–81. Манастир Градац, 2015.
- Митровић, Катарина. „Сукоб барског архиепископа и которског епископа око јурисдикције над католичким парохијама у средњовековној Србији“. У *Сшоменица академика Симе Бирковића*, ур. Срђан Рудић, 289–306. Београд: Историјски институт, 2011.
- Митровић, Катарина и Копривица Марија. „Београдско-мачванска епископија између православља и католичанства (XI — прве деценије XIV века)“. *Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор*, књ. LXXXII (2016): 3–18.
- Мрђић, Јелена. *Северна Босна: 13–16 век*. Београд: Историјски институт Београд, 2008.
- Острогорски, Георгије. *Историја Византије*. Београд: Мiба books, 2017.
- Поповић, Даница. „Ктитор Мораче и његов култ“. У *Манастир Морача*, ур. Бранислав Тодић и Даница Поповић, 55–72. Београд: Балканолошки институт САНУ, 2006.
- Пурковић, Миодраг Ал. „Авињонске папе и српске земље“. У *Из српске средњовековне историје*, 1–110. Београд: Радио-телевизија Србије, 2016.
- Радић, Радивој. *Византија: љурљур и љертаменї*. Београд: Evoluta, 2008.
- Симић, Прибислав. *Црквена уметност: љреїлед развоја традишљсштва и живоїшса*, Фоча: ПБФ „Свети Василије Острошки“, 2007.³
- Срејовић, Драгослав и остали. *Историја српскої народа, књ. I: Од најсшаријих времена до Маричке бшїке (1371)*. Београд: Српска књижевна задруга, 1981.
- Станковић, Владан. „Утицај папства на Србију и Бугарску крајем XII и почетком XIII века“. *Теме XL*, бр. 2 (2016): 583–596.
- Стародубцев, Татјана. „Сакоѕ црквених достојанственика у средњовековној Србији“. *Византијски свеш на Балкану* књ. II, ур. Б. Крсмановић, Љ. Максимовић, Р. Радић, 523–548. Београд: Византолошки институт САНУ, 2012.

- Стојковски, Борис. „Краљица Јелена и Угарска“. У *Јелена — краљица, монахиња, светийшељка: Темашки зборник радова посвећених краљици Јелени*, ур. Катарина Митровић, 41–48. Манастир Градац, 2015.
- Тошић, Ђуро. *Требњанска област у Средњем вијеку*. Београд: Историјски институт САНУ, 1998.
- Бирковић, Сима М. и остали. *Историја Црне Горе: књ. II, том 1*. Титоград: Редакција за историју Црне Горе, 1970.
- Бирковић, Сима М. и остали. *Историја Црне Горе: књ. II, том 2*. Титоград: Редакција за историју Црне Горе, 1970.
- Боровић, Владимир. *Историја Срба*, Београд: Makibook, 2010.
- Цветковић, Бранислав и Гаврић Гордана. „Краљица Јелена и фрањевци“. У *Јелена — краљица, монахиња, светийшељка: Темашки зборник радова посвећених краљици Јелени*, ур. Катарина Митровић, 119–135. Манастир Градац, 2015.
- Цвитковац Немања П. „Архиепископ Данило II, 'хришћанска вера' и фрањевци“. *Баштина*, св. 44 (2018): 121–138.
- Цвитковац Немања П. „Верска политика Стефана Драгутина Немањића у светлу српске и хрватске историографије“. *Теолошки погледи*, год. L, бр. 1 (2017): 101–114.
- Цвитковац Немања П. „Црквена припадност краља Драгутина после 1291. године“. *Баштина*, св. 48 (2019): 355–371.
- Чаировић, Ивица. „Вукан Немањић и папа Инокентије III“. *Acta Patristica*, vol. X, no. 21 (2019): 197–214.
- Heith-Stade, David. “Receiving the non-Orthodox: A historical study of Greek Orthodox canon law”. *Studia canonica* 44 (2010): 399–426.
- Puljić, Ivica. „Sedam stoljeća otoka Mrkana u naslovu trebinjskih biskupa“. *Hercegovina: Časopis za kulturno i povijesno naslijeđe*, Vol. XXVI, no. 1 (2015): 89–114.
- Špehar, Perica, and Tomić Đurić Marka. “Architectural, artistic and archaeological traces of the cult of St. Nicholas in Medieval Serbia”. *En orient et en occident le culte de saint Nicolas en Europe (X^e-XXIe siècle), actes du colloque de Lunéville et Saint-Nicolas-de-Port, 5 au 7 décembre 2013*, sous la direction de Véronique Gazeau, Catherine Guyon et Catherine Vincent. Paris: «Patrimoines», 2013, 229–255.
- Uzelac, Aleksandar. “Foreign soldiers in the Nemanjić state — a critical overview”. *Belgrade Historical Review* VI (2015): 69–89.
- Zutshi, Patrick N. R. “The Avignon Papacy”. У *The New Cambridge Medieval History*, Vol. VI c. 1300 — c. 1415, ed. Michael Jones, 651–673. Cambridge: Cambridge University Press, 2000.

Примљено: 13. 10. 2020.
Исправљено: 19. 11. 2020.
Одобрено: 1. 12. 2020.

THE RELATIONS OF THE NEMANJIĆ DYNASTY TO ROMAN CATHOLIC HIERARCHY

Nikola Ilić

Diocese of Kruševac, Kruševac

***Summary:** The paper deals with the issue of the relationship between Serbian rulers and local princes of the Nemanjić dynasty and Roman Catholic clergy, both inside and outside of medieval Serbia. This includes the relations of the Nemanjić dynasty to the local Roman Catholic Church, primarily towards the episcopate of the Archdiocese of Bar (Antivari), and the Archdiocese of Dubrovnik, as well as the relationship to Roman Curia.*

***Key words:** Serbia, Nemanjić, Roman Catholic Church, Bar, Kotor, Dubrovnik.*